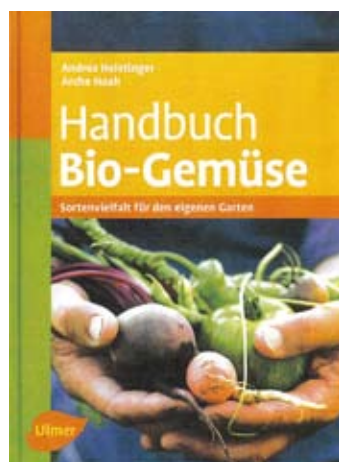

a także ukształtowanie się neodarwinizmu czy też syntetycznej teorii ewolucji. Współczesny stan ewolucji określa U. Kutschera jako synadowy model makroewolucji. Ta ostatnia obejmuje takie procesy jak: symbiogeneza, naturalna selekcja, a także dynamicz-

na koncepcja Ziemi. Warto by tę ciekawą książkę przetłumaczyć na język polski jako znakomite kompendium wiedzy ewolucyjnej zarówno dla specjalistów, jak i szerokiego grona czytelników.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

Andrea Heisteringer, Arche Noah, **Handbuch Bio-Gemüse. Sortenvielfalt für den eigenen Garten.** (Podręcznik warzyw ekologicznych. Różnorodność odmian dla własnego ogrodu), Unter Mitarbeit F. Lerch, P. Lassnig und P. Zipser, Stuttgart (Hohenheim) 2010, Eugen Ulmer KG, ISBN 978-3-8001-6950-4, ss. 632.

Warzywa odgrywają dużą rolę w odżywianiu ludzi. Szczególną wartość żywieniową i zdrowotną posiadają warzywa uprawiane metodami ekologicznymi (tzw. „bio-warzywa”). Problematyce bio-warzyw poświęcona jest książka Andrei Heisteringer i organizacji wyższej użyteczności Arche Noah (Arki Noego). Nosi ona charakterystyczny tytuł: „Podręcznik warzyw ekologicznych. Różnorodność odmian dla własnego ogrodu”. Kładzie ona nacisk na ekologiczną (biologiczną) uprawę roślin, a także wiedzę o roślinach uprawnych. Przy tym podręcznik ten charakteryzuje się następującymi cechami: przedstawia on ponad 500 portretów odmian warzyw; zawiera on podstawowe praktyczne wskazówki o uprawie ekologicznej warzyw; wiedza zawarta w podręczniku jest użyteczna zarówno dla początkujących, jak też zaawansowanych miłośników uprawy warzyw. W podręczniku zawarto cenną wiedzę o uprawie i rozmnażaniu poszczególnych odmian warzyw, przedstawiono techniki upraw warzyw nawiązujące często do tradycji, problem zdrowia roślin, partnerów do upraw mieszanych, czy uprawę warzyw na balkonach.

Arche Noah (Arka Noego) jest przy tym organizacją społeczną (wyższej użyteczności), która od 20 lat

zajmuje się w Austrii utrzymaniem starych odmian warzyw. Współcześnie organizacja Arche Noah obejmuje 8000 członków, osób wspierających tę organizację, a także aktywnych ogrodników uprawiających takie warzywa. Przy tym organizacja stanowi aktywną sieć działającą na rzecz utrzymania starych odmian warzyw i ich dalszego rozwoju. A. Heisteringer zajmuje się nauką w kształceniu dorosłych i doradztwem ekologicznym kładąc nacisk na ekologiczną uprawę roślin, a także na pogłębioną wiedzę o roślinach uprawnych. W książce „Podręcznik warzyw ekologicznych” można wyróżnić następujące części: „Przedmowę Beate Koller”; „Przedmowę Andrei Heisteringer”; „Podziękowanie”; „Wprowadzenie”, a także część końcową poświęconą podstawowym informacjom o warzywach. Najważniejsza część podręcznika poświęcona jest poszczególnym rodzinom uprawianych warzyw: kozłkowate (*Valerianaceae*), baselowe (*Basellaceae*), baldaszkowate (*Umbelliferae*), pryszczynicowate (*Aizoaceae*), szarłatowate (*Amaranthaceae*), komosowate (*Chenopodiaceae*), motylkowate (*Fabaceae*), rdestowate (*Polygonaceae*), astrowate (*Asteraceae*), krzyżowe (*Cruciferae*), dyniowate (*Cucurbitaceae*), czosnkowate (*Alliaceae*), wargowe (*Lamiaceae*), malwowate (*Malvaceae*), psiankowate (*Solanaceae*), portulakowate (*Portulacaceae*), turzycowate (*Cyperaceae*), szczawikowate (*Oxalidaceae*), szparagowate (*Asparagaceae*), trawy (*Poaceae*).

W swojej „Przedmowie” B. Keller – przewodnicząca organizacji Arche Noah podkreśla, że omawiana tutaj publikacja stanowi poniekąd symbol skuteczności działania dwudziestoletniej historii tej organizacji. A. Heisteringer podkreśla, że „Podręcznik ...” stanowi dzieło zbiorowe w najlepszym znaczeniu, a autorka jest „choreografką” książki. Wskazują na to podziękowania osobom, którzy pomagali przy powstawaniu tej książki. „Wprowadzenie” obejmuje następujące części: „O książce”; „O pracach ogrodniczych”; „O różnorodności”; „O glebie”; „O nawożeniu”; „O nasionach”. Większość opisanych nasion otrzymać można w sieci Arche Noah, m.in. w takich przedsiębiorstwach jak w Austrii (firma ReinSaat, ogrodnictwo Ochsenherza), w Niemczech (Bingenheimer Saatgut, Verein Dreschflegel) czy w Szwajcarii (Sativa Rheinau, Pro Specie

Rara, ogrodnictwo nasienne Zollingera). Autorka podkreśla, że warzywa uprawiane w systemie upraw ekologicznych smakują intensywniej i są bardziej trwałe. Nie stosuje się także nawozów chemiczno-syntetycznych. Plony z upraw ekologicznych są jednak niższe o 20% w porównaniu z uprawianymi konwencjonalnie. Ogrody warzywne służą zaopatrzeniu się w warzywa (aż do całkowitego samozaopatrzenia się). Najważniejsze znaczenie posiadają w ogrodach ekologicznych: narzędzia, różnorodność uprawianych odmian, gleby i właściwości gleb, problematyka nawożenia.

Do rodziny kozłkowatych należy rozspinka jadalna (*Valerianella locusta*) jako popularna roślina do sałatek. Popularnym warzywem staje się szpinak malabarski (*Basella alba*), a także prawie nieznany *ul-luco*. Wiele warzyw należy do baldaszkowatych: marchew siewna, pietruszka zwyczajna, seler zwyczajny, pasternak zwyczajny, koper (fenkuł) włoski, marek kucnerska (*Sium sisarum*) i świerżbek bulwiasty (*Chaerophyllum bulbosum*). Dwa ostatnie warzywa posiadają dużą wartość odżywczą, chociaż ostatnio nieco zapomniane. Do nowszych gatunków warzyw należą: szpinak nowozelandzki, kryształka lśniaca, szarłat (*Amaranthus* spp.). Wiele gatunków warzyw należy do rodziny komosowatych: szpinak warzywny, burak czerwony, burak liściowy, łoboda ogrodowa, komosa strzałkowata, a także do motylkowatych m.in. fasola: fasola tyczkowa, fasola niska, fasola wielokwiatowa, mniej znane fasole – fasola mungo, fasola adzuki, wspiega pospolita (*Lablab purpureus*), fasola półksiężycowata (*Phaseolus lunatus*), głabigroszek szkarłatny (*Tetragonolobus purpureus*), fasola goańska. Do znanych motylkowatych należą też: bób, groch zwyczajny, obecnie rzadko uprawiana ciecierzka pospolita (*Cicer arietinum*), soczewica jadalna. Stosunkowo niewiele warzyw należy do rodziny rdestowatych: szczaw (różnorodność gatunków), a także rabarbar kędzierzawy i ogrodowy.

Bardzo dużo warzyw występuje w rodzinie astrowatych (*Asteraceae*), krzyżowych (*Crucifereae*), dyniowatych (*Cucurbitaceae*), czosnkowatych (*Al-liaceae*) i psiankowatych (*Solanaceae*). Astrowate obejmują: sałatę siewną (wiele odmian), cykorię endywię, cykorię warzywną, karczoch zwyczajny, karczoch ostowy (kardy), kozibród porolisty (*Tragopogon porrifolius*), wężymord czarny korzeń (skorzonera), łopian większy, chryzantemę jadalną (*Glebionis coronaria*), słonecznik bulwiasty (topinanambur), a także mało znany jeszcze yacon (*Smallanthus sonchifolius*). Do krzyżowych zaliczamy: kapustę białą, kapustę czerwoną (modrą), kapustę włoską, kalafior i brokuł, kapustę brukselkę, jarmuż, kapustę pastewną

kalarepę, rzepę jadalną, kapustę chińską i kapustę pak-choi, brukiew (karpień), rzodkiewkę i rzodkiew, sałaty azjatyckie (gorczyca, liściowa, rozetowa pak-choi, mizuna), gorczyca biała, rokieta siewna (popularna rukola), stosunkowo mało znana kapusta morską (*Crambe maritima*), pieprzycę siewną, chrzan, gorczycznik zwyczajny (*Barbarea vulgaris* ssp. *vulgaris*), rukiew wodna (*Nasturtium officinale*), warzucha lekarska (*Cochlearia officinalis*).

Dyniowate należą do bardzo popularnych warzyw. Są to: ogórek, dynia, cukinia, tykwa pospolita (kalabasa), melon, arbuz. Od najdawniejszych czasów znane są czosnkowate: cebula jadalna, cebula szalotka, cebula wielopiętrowa, cebula siedmiolatka (czosnek dęty), por, cebula perłowa, czosnek, szczypiorek, szczypiorek chiński (*Allium ramosum*). Także psiankowate obejmują liczne warzywa takie jak: oberżyna, papryka i chili, pomidor, tomatillo (*Physalis ixocarpa*), miechunka peruwiańska (*P. peruviana*), ziemniak. Także inne rodziny obejmują gatunki warzyw takich jak: czyściec bulwiasty, (*Stachys affinis*) z rodziny wargowych, malwa warzywna kędzierzawa (*Malva verticillata* var. *crispa*) z rodziny malwowatych, portulaka warzywna z portulakowatych, cibora jadalna z rodziny turzycowatych mało znany w Europie szczawik bulwiasty (*Oxalis tuberosa*) z rodziny szczawikowatych, szparag lekarski z rodziny szparagowatych, czy wreszcie kukurydza cukrowa i popcornowa z rodziny traw.

Omawiana tutaj książka „Podręcznik warzyw ekologicznych” zasługuje na uwagę polskich czytelników. Książka ta stanowi dobre kompendium wiedzy na temat uprawy warzyw metodami ekologicznymi. Warto by ten ciekawy podręcznik przetłumaczyć szybko na język polski jako cenną pomoc dla szerokiego grona miłośników warzyw. Przedstawiono w nim wiele gatunków warzyw mało jeszcze znanych w Europie, ale także sporo starych odmian. Jest ona ważna również dla specjalistów, w tym studentów i wykładowców wyższych uczelni.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)